

# Verksamhetsrapport

---

efter kvalitetsgranskning av Elevhälsans arbete  
vid Söderby Friskola i Salems kommun

---

---

---

## **Innehåll**

---

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Söderby Friskola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Författningsstöd

## **Inledning**

---

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av elevhälsans arbete i grundskolans årskurser 6-9 under hösten år 2014. Granskningen vid Söderby Friskola i Salems kommun ingår i detta projekt.

Söderby Friskola besöktes den 7 och 8 oktober. Ansvariga inspektörer har Verica Stojanovic och Marita Bruzell-Nilsson varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av elevhälsans arbete genomförs i ytterligare 24 (kommunala och fristående) skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

## **Bakgrundsuppgifter om Söderby Friskola**

---

Söderby Friskola är en fristående skola belägen i Salems kommun. Skolan drivs som en ekonomisk förening utan vinstintresse och både personal och föräldrar finns med i föreningens styrelse. Ordförande är alltid personal som är i majoritet.

Verksamheten omfattar förskoleklass, grundskola årskurs 1-9 samt fritidshem.

På skolan finns en vikarierande tillförordnad rektor för innevarande år. Den vikarierande rektorn ingår tillsammans med fyra arbetslagsledare i skolledningen. Vid tidpunkten för besöket hade Söderby Friskola 254 elever. Eleverna har god måluppfyllelse i alla ämnen.

Vid Skolinspektionens tillsyn våren 2014 fick Söderby Friskola bland annat kritik för att det fanns brister avseende studieron i vissa klasser, att skolans ordningsregler inte utarbetades under medverkan av eleverna, att det fanns brister i elevernas inflytande över sin utbildning och att det av åtgärdsprogrammen inte alltid tydligt framgick vad som var elevernas behov. Om elevhälsans arbete stod följande "Skolinspektionens tillsyn visar avslutningsvis att skolan har en tillgänglig elevhälsa som stödjer elevernas utveckling mot utbildningens mål." Av Skolinspektionens enkäter som skolans elever och personal fick besvara år 2013 inför tillsynen framgår också att personalen och de flesta elever var positiva till elevhälsans arbete på skolan. En klass var negativ och rektor menar att detta kan ha berott på att denna klass hade en stark självbild av att vara stökiga och att elevhälsan inte gav sig utan arbetade aktivt och intensivt tills ordningen hade återskapats i klassen.

Huvudmannen förelades att avhjälpa nämnda brister, och inkom hösten 2014 med en plan för hur arbetet i skolan fortsättningsvis skulle struktureras. Därmed avslutades tillsynen.

## Resultat

### Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

#### 1.1 Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?

##### *Elevhälsan i skolan*

*För att kunna göra en bedömning av tillgång till elevhälsa i en skola måste inledningsvis de organisatoriska förhållandena beskrivas.*

På Söderby Friskola finns en elevhälsa som består av samtliga i skollagen angivna kompetenser<sup>1</sup>: skolläkare, skolsköterska, skolpsykolog och kurator samt två specialpedagoger med inriktning mot olika årskurser (1-5 respektive 6-9). Specialpedagogerna, skolsköterskan och kuratorn är anställda av skolan. Specialpedagogerna har båda heltidsanställningar. Skolsköterskan som finns på skolan idag är nyanställd och vikarierar för den ordinarie. Skolsköterskan har en 50 procentig anställning och kuratorn har en 80 procentig anställning.

<sup>1</sup> Skollagen 2 kap. 25 § andra stycket.



I skolans elevhälsa finns även två lärare med elevstödande funktioner; en som ansvarar för trivselledarverksamheten bland de yngre eleverna<sup>2</sup> och en som ansvarar för kamratstödarna bland de äldre eleverna. Även rektor ingår i elevhälsan.

Skolläkaren är också anställd av landstinget och har sin huvudsakliga arbetsplats utanför skolan. Även skolpsykologen, som arbetat på skolan i nästan tio år, har sin huvudsakliga arbetsplats på annat håll. Båda är timanställda av Söderby Friskola. Skolpsykologen anlitas efter behov.

Skolans rektor anser att elevhälsan fungerar som ett "dreamteam". Även elevhälsoteamet ser sig själva som en komplett grupp; en samlad resurs<sup>3</sup>.

#### *Samverkan inom skolan*

*En annan del, som vägs in i bedömningen av tillgång till elevhälsa, är graden av samverkan; dels inom en skolas elevhälsa, dels mellan elevhälsan och skolans övriga personal.<sup>4</sup>*

*Konkret kan samverkan mellan en skolas elevhälsa och skolans övriga personal (främst undervisande pedagoger) bestå av handledning exempelvis kring frågor om extra anpassningar utifrån elevers behov.*

*Till samverkan räknas också det arbete som ska ske i frågor som rör elevers behov av särskilt stöd, och där rektor ska samråda med elevhälsan vid utredning inför eventuellt utarbetande av åtgärdsprogram.<sup>5</sup>*

Elevhälsoteamet (rektorn, specialpedagogerna, kuratorn, skolsköterskan och två lärare med elevstödande funktioner) träffas en gång i veckan i möten som varar i ca 1,5 timmar. Vid behov anordnar elevhälsan även längre möten.

Skolpsykologen deltar i elevhälsoteamets möten en gång i månaden men finns på skolan cirka två gånger per månad, lite beroende på vilka tester som ska göras. Skolpsykologen arbetar främst med utförandet av olika tester, deltar på elevvårdskonferenser och samtal med föräldrar vid behov. Skolpsykologen har också viktig handledarfunktion i alla arbetslag.

Skolläkaren besöker skolan tre gånger per termin, och det sker oftast vid hälsokontroller. Skolläkaren deltar för närvarande inte på elevhälsoteamsmötena men håller sig informerad om elevernas hälsa via skolsköterskan.

<sup>2</sup> Rastverksamhet med elever som värdar. Eleverna ser till att eleverna på skolan har en aktiv rast med lek och spel.

<sup>3</sup> Prop. 2009/10:165, s 275-278.

<sup>4</sup> Prop. 2009/10:165, s. 276

<sup>5</sup> Skollagen 3 kap. 8 §

På Söderby Friskola finns en stark samverkan mellan elevhälsan och skolans övriga personal. I intervjuerna – som genomförts med lärare i årskurserna 6-9 – ges flera exempel på att samverkan sker. Båda specialpedagogerna har ett handledande arbetssätt för personalen. Bland annat nämner lärarna att de tar hjälp av skolsköterskan i sin undervisning av sex och samlevnad. Eleverna har också varit i halvklasser hos kuratorn för att prata om sex och samlevnad. Även när lärarna arbetar ämnesövergripande kring normer och värderingar finns elevhälsan med. Lärarna uppger också att skolan tar mycket hjälp av skolpsykologen som haft olika handledningar i personalgruppen. Samverkan med kuratorn ses av lärarna som en självklarhet då kuratorn finns på skolan varje dag. På skolan finns dessutom två till tre dagar i veckan en så kallad fritidsfältare, som är anställd av kommunen. Han är enligt lärarna ännu en länk mellan dem och kuratorn. Fritidsfältaren och kuratorn observerar och diskuterar kontinuerligt, uppger lärarna, och håller dem informerade om elevernas sociala situation.

Att det finns en samverkan mellan lärare och elevhälsan "*känns naturligt*" uppger lärarna och tillägger "*vi jobbar ju mot samma mål*". Målet de refererar till är att alla elever ska må bra, trivas och lyckas i skolan.

#### *Elevernas kännedom om elevhälsan*

*För att en skolas elever ska kunna sägas ha tillgång till elevhälsa behöver de vara informerade om att elevhälsan finns, och också kunna använda den utifrån sina behov. I "Vägledning för elevhälsan"<sup>6</sup> kopplas denna omständighet till den lagtext<sup>7</sup> som anger att elever ska ges inflytande över sin utbildning, och hållas informerade i frågor som rör dem.*

I intervjuerna med elever – som genomförts i årskurserna 6-9 – uppger eleverna att de inte känner till elevhälsan som begrepp, men att de känner till personerna som har uppdraget. Av naturliga skäl är skolsköterskan, kuratorn och specialpedagogerna, det vill säga den elevhälsopersonal som finns på skolan varje dag, mer kända för eleverna än vad skolläkaren och skolpsykologen är.

Eleverna berättar i intervjuerna att både skolsköterskan och kuratorn har varit ute i klassrummen och presenterat sig. Specialpedagogerna har inte presenterat sig eftersom alla elever känner dem ändå då de arbetar i samtliga klasser. Kuratorn är enligt eleverna den person som är mest synlig för eleverna. Eleverna berättar att kuratorn ständigt finns i korridorerna eller i mediateket. Enligt eleverna är hon så pass tillgänglig att hon "*är lättare att hitta än våra egna lärare på rasterna*". Även av Skolinspektionens enkät<sup>8</sup> framgår att skolsköterska, kurator och specialpedagog är de personer som eleverna främst menar att de har tillgång till. Nio av tio elever menar att de får hjälp och stöd i

<sup>6</sup> Skolverket och Socialstyrelsen (2014) *Vägledning för elevhälsan*, s 48

<sup>7</sup> Skollagen 4 kap. 9 §

<sup>8</sup> Enkäten har genomförts med skolans elever i årskurserna 6-9. Svarsfrekvensen i Söderby friskola är 100 procent.



skolan när de mår dåligt. Drygt varannan elev uppger att det är lätt att vända sig till skolsköterskan, kuratorn och specialpedagogerna på skolan. Majoriteten som sökt hjälp av dessa personer uppger också att de har fått det.

Skolläkaren beskrivs av eleverna som den person som kommer "när vi ska ta sprutor och kolla ryggen". Skolpsykologen är däremot mer anonym för eleverna, och flera elever tror att kuratorn på skolan även är skolpsykolog. Skolpsykologen har hittills främst varit fokuserad på enskilda elever som han föreslagits via specialpedagoger och skolsköterskan, samt på handledning av lärare. Av intervjun med skolpsykologen framkommer dock att det finns tankar om att han ska bli mer känd för eleverna på skolan.

#### *Möjlighet till insatser utifrån elevernas behov*

*Utöver ovanstående, är tillgång till elevhälsa även avhängig i vilken utsträckning de medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatserna, som elevhälsan genomför, motsvarar behovet hos skolans elever.<sup>9</sup>*

Nio av tio elever i årskurs 6-9 på Söderby Friskola anger i enkäten att de trivs i sin klass och på sin skola<sup>10</sup>. I de öppna svaren i enkäterna skriver eleverna bland annat följande; "bra lärare och kompisar", "det finns kärlek till eleverna i lärarna, alla känner alla", "liten skola, vi är som en familj", "lugnt, alla är lika värda".

Även av intervjuerna med eleverna framgår att eleverna upplever skolan som trygg och i huvudsak fri från kränkningar. Eleverna känner också till att det finns en elevstödande grupp där vuxna och elever ingår som kan vara behjälpliga. Dessutom pågår fadderverksamhet på skolan.

De flesta elever från Söderby friskola uppger i enkäten att deras upplevda hälsa är god. Här finns en dock viss skillnad på andelen pojkar och flickor som har mått dåligt på grund av stress. Totalt uppger var fjärde pojke och varannan flicka på Söderby friskola att de mått dåligt på grund av stress. Vad som förorsakat att fler flickor känner sig stressade är svårt att dra några slutsatser kring men av enkäten framgår att något mindre andel flickor är nöjda med lärandet/skolans lärmiljö. Det framkommer i enkäten att flickorna är missnöjda med att lärarna oftare lyssnar på pojkar och ger pojkarna fler möjligheter att vara med och påverka arbetssätt och innehåll i undervisningen. Då det är få elever i varje årskurs är det dock svårt att uttala sig om det rör sig om missnöjda flickor överlag på skolan eller i en viss årskurs.

Lärarna, elevhälsan och rektorn berättar att de är medvetna om att en del elever framförallt flickor känner stress. För att stötta flickorna i hanterandet av stress har krav kontra stöd diskuterats med flickorna, uppger rektorn. Eleverna i årskurs 6-9 menar att

<sup>9</sup> Skollagen 2 kap. 25 § samt Prop. 2009/10:165 s. 277

<sup>10</sup> *Kommentar:* Enkätens påståenden graderas på en femgradig skala. Här har svarsalternativen 4 och 5 slagits ihop. Motsvarande förfaringssätt finns genomgående i rapporten.

elevhälsan i stort tillgodoser deras behov. Dock önskar eleverna att skolsköterskan funnits på skolan alla dagar. Detta resultat syns också i enkäten, där var fjärde elev uppger att de önskat att skolsköterskan hade varit mer lättillgänglig. Intervjuerna med eleverna visar dock att eleverna inte efterfrågar fler öppettider hos skolsköterskan på grund av att de har behov av hälsosamtal, utan mer utifrån att de har behov av plåster och värktabletter.

Då många elever på skolan har stora behov av specialpedagogiskt stöd sker prioriteringar. Oftast ger specialpedagoger stöd halvklassvis för att de ska hinna med så många elever som möjligt.

Elevhälsan och rektorn bedömer att elevhälsoresursen som helhet är tillräcklig för att möta elevernas behov. Rektorn betonar att skolan alltid försöker anpassa tjänsterna efter de behov som framställs. De berättar att de vuxna på skolan är väldigt lyhörda för att anpassa sig efter eleverna vad gäller kunskapsbehov, emotionella behov, specifik utrustning, kurativa insatser med mera. Om det skulle vara så att eleverna på skolan behöver mer stöd av psykologen, eller av andra organisationer utifrån, utgör detta inget problem enligt rektorn.

**Skolinspektionen bedömer att eleverna i Söderby Friskola i hög grad har tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser.**

Alla kompetenser finns tillgängliga, elevhälsan är med i skolans arbetslag, och organisatoriska förutsättningar för samverkan inom finns både inom elevhälsan och mellan elevhälsan och skolans övriga personal. Eleverna har kännedom om elevhälsans företrädare vilka de anser i stort är lätta att uppsöka. Just begreppet elevhälsa är dock okänt för flertalet elever.

#### **1.2 Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?**

##### *Det hälsofrämjande arbetet*

*Ett hälsofrämjande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som främjar goda relationer mellan elever, och elever och personal.*

*Ett hälsofrämjande arbete kan vidare innebära insatser som medverkar till att skapa en tolerant, positiv och trygg skolmiljö; exempelvis kan elevhälsan delta i utvecklingen och genomförandet av skolans värdegrundsarbete och arbete mot kränkande behandling.*



*Från ett elevperspektiv finns vissa faktorer som lyfts fram inom forskning, och som medverkar till att stärka elevernas hälsa och stödja dem att nå utbildningens mål; några av dessa är upplevelse av motivation, delaktighet, självkänsla, inflytande och tilltro till sin förmåga.<sup>11</sup>*

Elevhälsan på Söderby Friskola samarbetar med lärarna kring det hälsofrämjande arbetet. Under åren har de tillsammans fortlöpande valt olika teman som man på skolan arbetat med under längre perioder. Då är all personal och elevhälsan (specialpedagogerna, kuratorn, skolsköterskan och de två lärare som arbetar med elevstödjande funktioner) involverade. De teman som man hittills har arbetat med har bland annat varit olika funktionsnedsättningar, alkohol, tobak och droger, samt normer och värden. Polisen har varit på skolan och föreläst om effekter av användandet av droger för årskurserna 7-9.

Varje termin startas alltid upp med en värdegrundsvecka där både lärare och kuratorn är involverade. Då görs olika värderingsövningar. Kuratorn och fritidsfältaren på skolan arbetar med normer och relationer i olika grupper.

Vid varje skolstart diskuterar också mentorer tillsammans med elever alla människors lika värde och barns rättigheter. Hälsa och livsstilsfrågor diskuteras också enligt eleverna och då främst i de samhällsorienterade och de naturorienterade ämnena.

Även skolsköterskan arbetar hälsofrämjande uppger eleverna och berättar att när de är hos henne för att ta sprutor så ställer hon frågor om hur de mår och hur det går för dem i skolan.

Annat hälsofrämjande arbete har handlat om frågor kring sex och samlevnad. RFSL<sup>12</sup> har varit inbjudet till skolan. Frågor om sex och samlevnad har också skett i undervisningen inom ramen för de naturorienterade ämnena men med hjälp av skolsköterskan. Kost och motion diskuteras oftast i ämnena hem- och konsumentkunskap samt idrott och hälsa. Elevhälsan deltar också i utvecklingen och genomförandet av skolans värdegrundsarbete och i arbetet mot kränkande behandling.

Den elevstödjande gruppen som finns på skolan med vuxna och elever arbetar också hälsofrämjande till exempel genom att anordna biokvällar, fika och firande av alla hjärtans dag för att eleverna på skolan ska utveckla goda relationer sinsemellan.

Eleverna uppger i enkäten att de är mycket positiva till sin skola. Eleverna menar att eftersom skolan är liten känner de sig trygga. De flesta tycker att det är roligt att gå till skolan och att de lär sig mycket.

<sup>11</sup> Utgår ofta från begreppet KASAM, Känsla Av Sammanhang. Myntat av professor Aaron Antonovsky (1923-1994). Se t ex Forskningsrådsnämnden (1998). *Röster om KASAM: 15 forskare granskar begreppet Känsla av sammanhang*. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN).

<sup>12</sup> Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter.



Av intervjuerna framgår att lärarna visar att de tror på dem och att eleverna har tilltro till sin förmåga. Nästan alla anser också att lärarna förklarar så att de förstår, att lärarna lyssnar på dem, att de får utmanande uppgifter, att de kan koncentrera sig på lektionerna. De flesta anser också att de får vara med och påverka arbetssätt och innehåll i undervisningen.

#### *Det förebyggande arbetet*

*Ett förebyggande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som tillgodoser elevers behov av extra anpassningar. Det kan handla om att stödja lärare och övrig skolpersonal i arbetet med anpassning i olika lärmiljöer. Det förebyggande arbetet kan också innebära insatser som minskar konsekvenser av förekommande individuella riskfaktorer hos eleverna, såsom svårigheter vad gäller språklig förmåga, självkontroll, social kompetens, självförtroende eller inlärning.*

*Inom ramen för vad som benämns förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser som hejdar eller förhindrar förekommande riskbeteenden hos enskilda elever och elevgrupper. Sådana riskbeteenden kan bestå i droganvändning, kränkningar, asocialt eller destruktivt beteende, skolk eller hemmasittande. Insatserna kan också handla om att utveckla goda relationer mellan hem och skola.*

*Som förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser mot identifierade problem i den psykosociala lärmiljön. Det kan till exempel röra sig om arbete mot kränkande behandling, och att förändra olämpliga värderingar, uttryck eller förhållningssätt.*

Både specialpedagogerna och kuratorn arbetar nära elever, enskilda lärare och arbetslag vilket möjliggör det för dem att hjälpa till med anpassningen i olika lärmiljöer. De arbetar både behovsstyrt och förebyggande. På Söderby Friskola arbetar specialpedagogerna mer med den kunskapsinriktade anpassningen medan kuratorn arbetar med den socialt inriktade anpassningen kring arbetsro och relationer. Specialpedagogerna säger följande "Vi är spindeln i nätet, det är vi som håller ihop elevärendena".

Den socialt inriktade anpassningen handlar ofta om att kuratorn, efter att ha fått signaler från klassläraren om att man i en klass behöver arbeta med arbetsro eller relationer, delar in klassen i mindre grupper för att ha stärkande samtal.

Då det finns elever på skolan som röker har föräldrar i egenskap av läkare varit på skolan och berättat om tobak och hälsa.

I samband med att man på skolan nyligen haft skolval har man också sett behovet av att i klasserna framöver diskutera främlingsfientlighet. Ytterligare tema som är aktuellt att lyfta upp är homosexualitet. På skolan finns ett tillåtande klimat och tolerans för olikheter, men eleverna på skolan behöver skapa sig djupare kunskaper kring detta ämne berättar rektor, elevhälsan och lärarna.

Arbetsro är ett prioriterat område vad gäller den psykosociala lärmiljön på Söderby Friskola. Eleverna har visat i skolans trivselenkät att skolan behöver arbeta med studieron och skolan har också fått kritik av Skolinspektionen angående detta vid den senaste tillsynen.

Av intervjuerna med eleverna i årskurs 6 och 7 framgår att skolan varit lyhörd för de yngre elevernas uppmärksamhet på att äldre elever rökt på skolan. Eleverna berättar också att de på skolan vid ett flertal tillfällen har diskuterat olika filmer som handlat om mobbning och kränkning.

Eleverna har också möjlighet att kontinuerligt delta i coachande individuella samtal med mentorerna. Då coachar mentorerna eleverna och pratar med eleverna om studier och om hälsa till exempel stress. Mentorernas uppgift är att hjälpa eleverna att planera sina studier, ge dem en överblick och lära dem att prioritera.

Kuratoren har samtalat med och handlett tjejgrupper under några veckor. Även fritidsfältaren har arbetat med flickors stress. Eleverna på skolan deltar också i en större studie, kallad Kupol, som handlar om skolmiljöns betydelse för ungdomars hälsa och som drivs av Karolinska institutet<sup>13</sup>. I den här studien ingår problemet stress. Någon analys av de första resultaten från studien har dock ännu inte gjorts på skolan och rektorn betonar att skolan, när analyser görs, måste vara försiktig med att dra generella slutsatser eftersom relevantalet är så litet.

Fritidsfältaren utgör också en viktig funktion i det förebyggande arbetet genom att han når eleverna via andra arenor som till exempel via Facebook. Eftersom skolan nyligen haft skolval och partiet Sverigedemokraterna fått en del röster vilket diskuterats bland elever har fritidsfältaren startat ett projekt kring antirasism. Även flera lärare arbetar kring detta tema. I de samhällsvetenskapliga ämnena och slöjd arbetar till exempel lärarna kring temat demokrati och i de samhällsvetenskapliga ämnena och musik får eleverna möjlighet att gestalta sina åsikter om rasism via text och musik.

Av elevernas berättelse framgår att de märker att det pågår förebyggande arbete på skolan. De berättar att de ofta diskuterar hälsa, kränkningar och barns rättigheter antingen under olika temadagar som skolan anordnar, på lektioner i samband med filmvisning.

---

<sup>13</sup> Kupol (Kunskap om Ungas Psykiska hälsa Och Lärande) är ett stort nationellt forskningsprojekt som drivs av forskare vid Institutionen för Folkhälsovetenskap på Karolinska Institutet. Kupol kommer att bedrivas under fyra år på ca 120 högstadieskolor i Syd- och Mellansverige. Totalt beräknas studien komma att omfatta ca 8 000 barn.



Eleverna anser att de får hjälp i undervisningen. Samtidigt framgår också av deras berättelse att de har en ödmjuk inställning till att elever med inlärningssvårigheter ibland måste få hjälp före de elever som är långt fram i skolarbetet.

När det gäller stöd i sociala sammanhang finns även detta på skolan främst via kurator och specialpedagogerna. Av elevernas utsagor framkommer att också lärarna ger stöd i sociala sammanhang, några dock mer aktivt än andra.

#### *Det åtgärdande arbetet*

*Ett åtgärdande elevhälsoarbete liknar det förebyggande, men riktar sig mot uppmärksammade eller uppkomna situationer som omedelbart behöver ombesörjas. Ofta sker insatserna på individuell nivå. En del av detta arbete är att tillgodose elevers behov av särskilt stöd. Det handlar här om elever med inlärningssvårigheter, funktionsnedsättning, sjukdom, försvårande omständigheter i elevens sociala situation i skolan eller i hemmet.*

*En annan del av en skolas åtgärdande arbete är att agera vid akuta situationer för elever eller grupper av elever med riskbeteenden eller uttalad psykisk ohälsa. Det kan ske genom åtgärder inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, motivations- och krissamtal, eller utredande, rådgivande och bearbetande samtal med eleverna, samt genom initierande av kontakt med hemmet och samarbete med andra instanser, såsom socialtjänst eller barn- och ungdomsmottagning.*

Enligt elevhälsoteamet arbetar gruppen balanserat mellan hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande insatser. Insatserna som görs är flexibla och skolan tar direkt hand om uppmärksammade eller uppkomna situationer. Ett exempel är de elever som skolan nu intensivt arbetar med gällande ätstörningar. Här har skolan tagit kontakt med centrum för ätstörningar.

Eleverna berättar i intervjuerna att skolan har direkta åtgärdande insatser när olika problem uppstår till exempel när det visade sig att en grupp elever rökte på skolan. Dessa elever fick då samtala med lärare och skolsköterska. Vidare är det vanligt enligt eleverna att skolsköterskan eller någon annan i elevhälsan skriver remisser till sjukvården om en elev har omfattande svårigheter. De individuella coachande samtalen med mentorerna fungerar även åtgärdande eftersom mentorerna under dessa tillfällen hjälper eleverna med olika studie och hälsorelaterade problem till exempel stress och studieteknik.

**Skolinspektionen bedömer att elevhälsans kompetenser i Söderby Friskola i hög grad, själva eller tillsammans med andra kompetenser, arbetar hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål.**

Personal på Söderby Friskola arbetar i nära samverkan med elevhälsan med att ta fram olika hälsofrämjande insatser. När det gäller det förebyggande och åtgärdande arbetet

finns även här en samverkan samt en stark lyhördhet och flexibilitet i de insatser som görs.

### 1.3 Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?

#### *Utgångspunkter för ett hälsofrämjande arbete*

*För sitt hälsofrämjande arbete kan en elevhälsa/skola behöva inhämta kunskap om hälsofrämjande faktorer via forskning, via erfarenheter från andra skolor eller via olika myndigheter och organisationers vägledningsmaterial. Elevhälsans hälsofrämjande arbete kan även utgå från insikt och allmän eller beprövad erfarenhet.*

Utgångspunkterna för det hälsofrämjande arbetet hämtar elevhälsan från de olika organisationer som kommer till skolan för att föreläsa, via det som kommunen erbjuder och genom samverkan med andra skolor i kommunen. Av samtalet med elevhälsan framkommer att det hälsofrämjande arbetet även styrs av det eleverna är nyfikna på och vill veta mer om som till exempel områden som självmord, homosexualitet och främlingsfientlighet.

Även elevhälsopersonalens kunskap och beprövade erfarenhet utgör utgångspunkter för det hälsofrämjande arbetet. Skolpsykologen har till exempel föreläst och handlett lärare kring hur de ska arbeta med elever med inlärningssvårigheter. Till hösten kommer psykologens insats på kunskapsspridning att vara inriktad på handledning kring bemötande av elever med problemskapande beteende, det vill säga undervisning i hur personal på skolan ska arbeta vidare med att förmedla trygghet och skapa en lugn miljö med positiva förväntningar.

Utbildningsradions material "Var fick du luft ifrån" som behandlar likabehandlingsfrågor används också av elevhälsa och lärare som utgångspunkter för det hälsofrämjande arbetet. Likaså används olika teatergruppers handledning av personal samt filmer där elever får ta ställning och påverka händelseförloppet som indikatorer på vad elevhälso-teamet på Söderby friskola bör arbeta hälsofrämjande med.

Elevhälsoteamet använder sig också av eget producerat material till exempel skolsköterskans material om tobak.

#### *Utgångspunkter för generella insatser*

*Som utgångspunkt för generella insatser kan en elevhälsa/skola behöva identifiera förekommande problem i skolans fysiska, organisatoriska eller psykosociala miljö. Det kan ske genom trivselenkäter till eleverna, analys av elevernas kunskapsresultat, kartläggningar inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, sammanställningar och analys av information från elevernas hälsobesök, samtal med elever och personal.*



Elevhälsan på Söderby Friskola inhämtar utgångspunkter för generella insatser via kommunens och skolans trivselenkäter, analys av elevernas kunskapsresultat, kartläggningar inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling och samtal med elever, personal och föräldrar.

Det generella förebyggande arbetet sker också utifrån vad som framkommer hos trivselledarna och elevstödarna, i hälsosamtal samt i via olika diagnoser om kunskapsutvecklingen. Det sker också när elevhälsan träffar elever, personal och föräldrar eller utifrån olika kartläggningar.

Specialpedagogerna gör olika tester för att fånga upp elever i behov av särskilt stöd. Till exempel kollar elevers läshastighet upp i årskurs 5 och 8. De arbetar även med åtgärdsprogram, olika tester (till exempel dyslexitest) samt med att hitta interaktiva läromedel). Skolpsykologen arbetar åtgärdande till exempel genom dynamiska utredningar som samtal men även tester kan ingå som en del.

Elevhälsan gör halvårsvisa sammanställningar som omfattar vilka elever som har behov och får stöd.

Elevhälsan finns också med i framtagandet av planen mot kränkande behandling. Vidare deltar de på olika kompetensutvecklingsdagar. Senast gick lärarna med elevstödjande funktioner som ingår i elevhälsan till exempel en kurs om likabehandling i praktiken vid Stockholms universitet. Denna kurs resulterade i att elevhälsan som grupp blev bättre på att formulera frågor i trivselenkäten som just fångar upp hur eleverna på en enskild skola mår.

Elevhälsoteamet använder sig också av forskning. Till exempel har man läst och använt sig av pedagog John Steinbergs bok om ledarskap i klassrummet<sup>14</sup>.

Eleverna berättar att de regelbundet via olika enkäter och på de individuella samtalen med mentorerna tillfrågas om sin lärmiljö. Resultaten får eleverna via elevrådet och klassråden. Eleverna upplever att svaren i enkäterna tas på allvar framförallt vill skolan veta vilka områden på skolan som eleverna inte upplever som trygga. Skolan har också sett till att det finns fler vuxna i klassrummen för att öka erbjudandet av stöd.

#### Utgångspunkter för individuella insatser

*En elevhälsas individuella insatser, rörande elever som kan behöva stödinsatser i skolarbetet, eller elever som kan omfattas av individuella riskfaktorer eller riskbeteenden, kan ha flera utgångspunkter. Det kan exempelvis röra sig om screening med bedömningsinstrument av elevernas utveckling, mottagande av signaler från lärare som misstänker inlärningssvårigheter eller ser andra problem i samband med en elev, eller utredning av enskilda elever i syfte att klarlägga vilka hinder som finns för elevens lärande. Det kan också vara dialog med den pedagogiska personalen kring vad som händer i klassrummet och under skoldagen i övrigt, eller skolans utred-*

<sup>14</sup> Steinberg, John (2013) "Ledarskap i klassrummet: handbok för arbetsro och effektivt lärande", Stockholm: Gothia.

*ningar av situationen kring elever som involverats i kränkningar eller förekommit vid disciplinära åtgärder.*

Representanter för elevhälsan beskriver att de arbetar mycket åtgärdande och framförallt genom individuella insatser. Specialpedagogernas utgångspunkter för individuella insatser är de signaler de får i dialog med pedagogisk personal, vad olika tester (till exempel lästester, ordförståelsetester och dyslexitester) visar samt vad observationer av klassrumssituationer och undervisningssituationer ger förståelse för. Även det som framkommer i arbetslagen under den avsatta tiden för diskussioner om elevstöd är av vikt. Skolsköterskans hälsosamtal ger också viktig information på individnivå. Lärarna och specialpedagogerna gör också kontinuerliga bedömningar av elever vid klasskonferenser.

Eleverna berättar i intervjuerna att lärarna kopplar in specialpedagoger när det behövs och lyssnar av elever som behöver hjälp med att planera och avgränsa sitt skolarbete. Skolan erbjuder läxhjälp på luncherna och eleverna har också obligatorisk läxhjälpstimme. Skolan har enligt eleverna också ett välfungerande antimobbingsarbete.

**Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Söderby Friskola i hög grad utgår från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever.**

Söderby friskola arbetar utifrån utgångspunkter som gäller för hälsofrämjande, generella och individuella insatser. Det pågår kompetensutveckling, elevhälsan tar del av resultat från enkäter som berör skolans fysiska och psykiska miljö, de samtalen med elever och gör olika utredningar och iakttagelser av elevers välbefinnande.

#### **1.4 Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?**

*Ett fullgott elevhälsoarbete inkluderar rutiner som innebär uppföljning och analys av det genomförda arbetet. För att det ska vara möjligt behöver en elevhälsa/skola formulera mål, som i sig är utvärderingsbara, och som omfattar elevernas utveckling och psykosociala hälsa. Vidare ingår att målen utvärderas mot bakgrund av elevernas behov för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål, samt att utvärderingen i sin tur möjliggör en planering av elevhälsans kommande insatser.<sup>15</sup>*

<sup>15</sup> Se bland annat 4 kap. 4 och 5 §§ skollagen, Skolverkets och Socialstyrelsens *Vägledning för elevhälsan* s. 13 samt Skolverkets allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete (SKOLFS 2012:98).



*Mål för skolans elevhälsoarbete*

Elevhälsan på Söderby Friskola har ett mål för skolans elevhälsoarbete, nämligen målet att öka arbetsro och samverkan mellan årskurserna. Målet sammanfaller med de prioriterade mål som finns i skolans systematiska kvalitetsarbete och är framtaget med personal och elever via de svar som eleverna uppgivit i skolans trivselenkäter och de samtal elevstödjarna haft med eleverna under trygghetsvandringarna där elever pekat ut otrygga platser. Något/några mål som omfattar elevernas psykosociala hälsa finns inte nedskrivna i en elevhälsoplan.

*Utvärdering mot bakgrund av elevernas behov*

På skolan sker skolövergripande utvärderingar mot bakgrund av elevernas specialpedagogiska behov, men inte av elevernas fysiska och psykiska hälsobehov.

De diskussioner som specialpedagogerna för med lärarna på Söderby Friskola kretsar främst kring betyg, stimulans och frågan varför fler elever inte blir godkända när det finns så få elever och så hög personaltäthet. Att lärarna blir medvetna om denna pedagogiska problematik är enligt specialpedagogerna viktigt och därför har tid på arbetslagsmöten avsatts för diskussioner om elevstöd.

*Nya insatser*

Förutom elevhälsomöten en gång i veckan, som protokollförs, görs också avstämningar en gång per termin. Då görs, enligt rektorn och elevhälsoteamet, sammanställningar som sammanfattar vilka elever som är i behov av stöd. Elevhälsoteamet kvalitetssäkrar varje ärende av specialpedagogisk karaktär, bland annat genom att gå tillbaka och undersöka om allt i åtgärdsprogrammen genomförts enligt beslut, samt vad som bör göras inför kommande termin.

Någon liknande utvärdering med inriktning på elevernas psykosociala hälsa på en aggregerad nivå finns inte och därmed inte heller några klara definitioner av vilka nya insatser på detta område bör vara. Det saknas till exempel en sammanställning och analys av vilka effekter elevhälsans olika insatser gett, samt vilken kunskap elevhälso-samtalen genererat.

Enligt lärarna, rektorn och elevhälsan själv har elevhälsan idag en viktig roll på Söderby Friskola, dels för att de samverkar med skolans personal kring olika hälsoinsatser och dels för att det är de som gör sammanställningar av olika specialpedagogiska insatserns effekt vilka utgör viktig information till det systematiska kvalitetsarbetet.

**Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Söderby Friskola skola till viss del utvärderas så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål.**

Enligt samstämmiga uppgifter har ett systematiskt kvalitetsarbete inom elevhälsans område påbörjats, främst vad gäller specialpedagogiska stödinsatser. Intervjuade företrädare för skolan säger sig dock vara införstådda med att detta arbete behöver utvecklas till att omfatta även de behov som finns i elevernas psykosociala miljö och de åtgärder som genomförs i samband med upptäckten av dessa.

## Syfte och frågeställningar

---

Den nya skollagen innebär ett förstärkt uppdrag för elevhälsan. Varje skolas verksamhet ska innefatta elevhälsa, och elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Sammantaget ska elevernas utveckling mot utbildningens mål stödjas. 'Utbildningens mål' omfattar här dels kunskaper, dels normer och värden utifrån läroplanen. Elevhälsans arbetsuppgifter inkluderar därmed en medverkan i att utforma skolmiljön så att den blir trygg och hälsosam för eleverna, såväl psykiskt som fysiskt. Viktigt är också att detta arbete utgår från behoven hos eleverna inom den aktuella skolenheten.

Erfarenheter från forskning<sup>16</sup> och från Skolinspektionens egen tillsyn visar att skolor tenderar att prioritera ett individuellt inriktat åtgärdande arbete på bekostnad av det arbete som är förebyggande och hälsofrämjande. Elevhälsans förutsättningar för att kunna utföra det förväntade arbetet är avhängigt förhållanden som hur problem inom skolan identifieras, om forskning och beprövad erfarenhet används vid planering och genomförande av insatser, och om elevhälsan samarbetar med skolans ledning och pedagogiska personal.

Syftet med projektet är att granska elevhälsans medverkan i att skapa förutsättningar för förbättrad hälsa, ökad trygghet och ökat lärande hos skolans elever. Granskningen ska besvara följande övergripande frågeställning:

*Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?*

De frågor som projektet omfattar är:

- Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?
- Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?

---

<sup>16</sup> Hjörne, Säljö (2012) (red) *Att platsa i en skola för alla*. Elevhälsa och förhandlingar om normalitet i den svenska skolan. Johansson, Svedberg (2013) *Att leda mot skolans mål*, s 201



- Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?
- Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

## Metod och material

Föreliggande kvalitetsgranskning har omfattat sammanlagt 25 kommunala och fristående grundskolor. Granskningen har genomförts elevnära, i den mening att elevernas uttryckta behov och erfarenheter har utgjort granskningens utgångspunkt.

Inledningsvis samlades elevernas behov och erfarenheter in genom en digital enkät. Enkäten vände sig till samtliga elever i grundskolans årskurs 6-9 i de aktuella skolorna (sammantaget 3687 elever). Svarsfrekvensen för enkäten totalt uppgick till 80 procent.

Därpå genomfördes besök i samtliga skolor. Inför skolbesöket gavs respektive inspektör möjlighet att analysera sammanställningen av enkätsvaren, såväl för den aktuella skolan som för det totala utskicket. De intervjuer som därpå genomfördes vid besöket kunde på så sätt utgå från denna analys. I övrigt har intervjuerna vid besöken följt den intervjuguide som tagits fram i enlighet med projektets frågeställningar. Elever från årskurserna 6-9, elevhälsan (skolsköterska, kurator, skolpsykolog och specialpedagog eller motsvarande kompetens), samt rektor och lärare i de aktuella årskurserna har intervjuats. Intervjuer har även genomförts med enskilda elever och vårdnadshavare.

I vissa fall har skolans verksamhet inte innefattat alla ovan nämnda kompetenser. Intervju har då genomförts med den elevhälsopersonal som varit tillgänglig.

I granskningens material har även vissa bakgrundsuppgifter ingått, såsom tillgänglig information hos Skolinspektionen (nationell statistik, tidigare tillsynsbeslut och skolenkäten) samt underlag som begärts in från respektive skola (skolans elevhälsoplan, eller annan dokumentation av elevhälsans arbete, och förteckning av elevhälsans personal med befattning och anställningsförhållanden). Dessa uppgifter har använts i rapporteringen som referensram till elevhälsans arbete, exempelvis vid behov att tydliggöra lokala förutsättningar och sammanhang.

Slutligen har bedömningen av elevhälsans arbete gjorts genom en sammanvägning av förekomsten av resursen elevhälsa utifrån dess samlade kompetens (dvs yrkeskategorier/utbildning) samt förekommande organisation (dvs omfattning, samverkan och insatser), och förekomsten av behov hos skolans elever, så som behoven beskrivits och

uttryckts av skolans rektor och personal samt av eleverna själva i enkät och intervjuer. Det innebär att allt insamlat material tagits i anspråk för att bedöma den övergripande frågeställningen.

## Författningsstöd

---

Enligt 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) ska *barnets bästa* vara utgångspunkt för all verksamhet i skolan. Det är med andra ord ett förhållningssätt som avser att genomsyra skolan i sin helhet.

Skolans huvudman har det yttersta ansvaret för att skolmiljön präglas av trygghet och studiero. I 6 kap. 1–10 § skollagen finns bestämmelser som ger en tydlig markering om att skolan ska vara en trygg plats för eleverna att vistas i och att nolltolerans mot kränkande behandling ska råda i skolmiljön. Bland annat anges att huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever (6 kap. 8 § skollagen). Vidare har alla vuxna i skolan anmälningsplikt, vilket innebär att en anmälan ska göras så snart man observerat eller fattat misstanke om att en elev anser sig ha blivit kränkt (6 kap. 10 § skollagen).

Elevhälsan regleras i 2 kap. 25–28 §§ skollagen. Här framgår att det för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska finnas elevhälsa. Det ska finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator, samt vidare till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Skollagen slår fast att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande, och att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål (2 kap. 25 § skollagen). Den nya skollagen innebär därmed ett förstärkt uppdrag för elevhälsan jämfört med tidigare. Syftet är att ge förutsättningar för arbetssätt baserade på ökad samverkan mellan (det som tidigare var) den särskilda elevvården, skolhälsovården och det samordnande ansvaret för specialpedagogiska insatser. I propositionen till skollagen ("*Den nya skollagen för kunskap valfrihet och trygghet*", prop 2009/10:165) lyfts fram att fokus för den medicinska insatsen inom elevhälsan inte längre endast ska utgöras av hälso- eller sjukvårdande insatser i snäv bemärkelse utan "*förebyggande och hälsofrämjande insatser i ett bredare perspektiv*" (prop 2009/10:165, s. 277). Vidare beskrivs hur elevhälsan har ett ansvar för att "*bevaka att skolan bidrar till att skapa goda och trygga uppväxtvillkor*", och att elevhälsan i det individuellt inriktade arbetet "*har ett särskilt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling*" (prop. 2009/10:165, s. 276).